

„Gyönyörű félvérek”

Szemes Péter

(1979, Zalaegerszeg) irodalomtörténész, Kaposváron él, az ambrozia irodalmi folyóirat fõmunkatársa

Páskándi Géza: *Az intellektus méltósága. Válogatott esszék*, Rádiusz Könyvek, Magyar Napló Kiadó – Írott Szó alapítvány, Budapest, 2019.

Az író távozása óta eltelt huszonöt esztendő során, elsõsorban a magányban hagyott társ, Páskándiné Sebõk Anna gondos munkájának köszönhetõen, számos kötet járult hozzá az életmû teljesebbé tételéhez. Közülük kiemelhetjük azokat a mûfaji vagy tematikus esszenciát nyújtó válogatásokat, amelyek könnyebb eligazodást, kényelmesebb sétát kínálnak Páskándi alkotói világában. E tekintetben – noha nem volt járatlan az út (elég a *Számûzött szavak temploma* vagy a *Méltó túlélés* könyveket említeni) – a legutóbbi idõszakig érezni lehetett az esszék hiányát. Nemcsak szép, de fontos gesztus is volt tehát a Magyar Napló Kiadó részérõl, hogy a Rádiusz Könyvek újonnan indult sorozatának elsõ értékei között adták közre õket, születése nyolcvanötödik és halála negyedszázados évfordulói közelében is a szerzõre és írásaira irányozva-fókuszálva az olvasói figyelem fényét. *Az intellektus méltósága* huszonegy esszéjét (a címhez hasonlóan a szám szimbolikája is a szellem magasabbrendûségéhez kapcsolódik, ugyanakkor teljességre utal) a legavatottabb, a hitvesi kéz válogatta együvé – elsõsorban a ’70-es évek második felének folyóiratközléseibõl, különbözõ elõadásokból, kéziratoss feljegy-

zésekben, önéletrajzi vallomásokból –, és a minõségükhöz méltó, tartalmas utószót jegyzõ Jánosi Zoltán szerkesztette sokszínûségében is egységes egészszé. Találó összegzése szerint: „A Páskándi-esszének mintegy intellektuális varázspálcája a szemlélt és értelmezett világ tágasságát a felismerés egyetlen, rövidke pillanatában is érzékelõ figyelem. Az egyetlen parányi fonémától, egyetlen tájszó jelentésárnyalatától, egyetlen barát-arcvonás rezdülésétõl a csillagrendszerekig futó, olykor az Isten szándékait is kifürkészni törekvõ, már-már határtalanná nyíló gondolkodási tér. Nemcsak az irodalom, a szövegekbe zárt sors vagy minden-ség-arculat a szerzõ jól ismert otthona, hanem a tudomány: a nyelvelmélet, a genetika, a fizika, a biológia vagy a geometria is – már amennyiben szelleme az emberi életre csillanó újdonságot, érvényes, figyelemre méltó fényt talál benne” (*Az esszéírõ Páskándi Géza*).

Páskándi szikrázó szellemének „gyönyörû félvér”-jei – ahogy líraisággal telített, nyitó gondolatfutamában (*Tudomány-e az esszé?*) e szövegeket nevezi –, noha egyformán ragyogóak, hol jellemzõen a tudomány szigorúbb, hol inkább a mûvészet lágyabb vonásait viselik. A *Pontos*

tündöklés egység darabjai dominánsan az utóbiakat. A *Tragédia* keretszíneinek értelmezése nem csupán új, kevésbé konvencionális irányból közelít Madách emberiség-költeményéhez, de a drámaíró és színházi alkotó tapasztalatát felhasználva, egyfajta rendezői „szkriptet” is kapunk, mintha csak képzeletbeli elemzőpróbán ülnénk (*Az Úr „kiegyezése” és a ráció magárahagyatottsága*). A történetmesélő Mikszáthban „epikánk talán legnagyobb teremtő lángelméjét” láttatja (*Az anekdota kised metafizikája*), s hazagondolva: Benedek Elek portréiban a hazaszeretet példafelmutatását, a mintaadást emeli ki (*Született patina*), felhívva a figyelmet stílusa hegyipatak-tisztaságára, mely korokon átnyúlóan élvezetessé teszi műveit. Bartókban a közepszernek már létével kesztyűt dobó génusz mellett a szenvedő, bántott embert is élénk állítja, aki az értelem lámpásával világította be a hazai közeg sötétségét, aki mindenek ellenére örök Tanár maradt. (*Az intellektus méltósága* hőséne sorsában nem nehéz személyes megfelelésre lelnünk, a címben az egyedül lehetséges menedéket feltalálnunk.) A testvérműzsáktól az irodalomhoz tér vissza, könyvek nyomán halad tovább: a *Jókedv és buzgalom* kézbevételevel idézi meg Déry Tibort, méltó emléket állítva a nagy stílusművésznek, és elismeréssel ír a *Szlovákiai olvasónapló* két szerzőjéről, Tözsér Árpádról és Jozef Kotról is. (A tekintete által befogott horizont tágasságát jól mutatja, hogy utóbbiban költőre és prózaíróra, nemzetiségi magyar és többségi szlovák alkotói teljesítményre egyaránt figyel, az irodalmi testvériség jegyében.)

Az *Ethosz és „szóművek”* darabjaiban még hangsúlyosabb szerepet kap a nemzetiségi irodalom. Az anyanyelv megtartó, önazonosság-biztosító, közösséget összefűző erejéről szólva jut a szívnek is kedves meghatározásig: „Az a magyar (és ki-ki), akinek szellemében, lelkében az anyanyelv vére munkál, s ő általa lélegzik, hallgat és ügyel a testvéri világra” (*Az anyanyelv vére*). A *Nosztalgia földjén* nagyesszé-

jében ennek példáit is sorra veszi, elsősorban a nyugati magyar literatúra műveivel járva be a „honvágyból szőtt hazát”, hogy az idegentől az ismerősig, Dsida belső vidékéig érjen el (*Költői nyelvünk egyéni változatai és a táj*). De nemcsak általánostól tart az egyedi felé, a fordított utat is megteszi. Ennek állomásai: közeli olvasmányélményei, Gion Nándor, Szilágyi István és Dobos László egy-egy regénye (*Nagy vállalkozások szépségéről*), a történelmi dráma belakott területe (*Miért írok (írunk) történelmi drámát?*), és végül az *Ethosz és „szóművek”* nagy ívű létstilisztikai dolgozata.

A *Bűntudat az alig-létezőért* egység esszéiben is a művészet, illetve a személyesség megjelenése lágyítja a tudomány szigorát. Így lesz a *Meditáció régi tankönyveim fölött* a hazaszeregetre nevelő pedagógusok dicsérete, a *Forma, erkölcs, szabadság* sajtóetikai beszély, a fejezet-cím-adó írás pedig a pályakezdekről szóló önéletrajzi vallomás. Pantheonjába is három újabb szobrot állít a szerző: Swiftét (*Swift Jonathan és az emberevők*), a szabófalvi csángó Lakatos Demeterét (*Egy népköltő emlékére*) és a barát Földes Lászlóét (*Földes László füve*).

A *Legendád keze nem remeg* című zárblokkban két fontos szöveg kapott helyet: *A nyelvek háza és a házak nyelve* az épületek szemiotikáját és az architektúra grammatikáját hozza közelethez a közelségbe, míg a címet kölcsönző sajátos curriculum az eddig megtett pályát járja be, különböző forrásokból származó citátumok kommentárjai által.

Utóbbi a sors nehézségeit, köztük letartóztatását, az elszenvedett veréseket, a Duna-deltában végzett kényszermunkát, az elhallgatást, a meg nem értettséget, a bántalmakat is felidézi. A kínokat, amelyekből gyöngyök, az életmű gyöngyei születtek. Köztük ragyognak *Az intellektus méltósága* esszéi – Páskándi szellemi elégtételeként, olvasói öröme.

Szemes Péter